

HERETICI TROJEZIČNICI U STAROSLAVENSKOM PRIJEVODU TRIODA

Vladimir MOŠIN, Zagreb

I. Karabinov je u svom velikom djelu o Posnom triodu (1910)¹ upozorio na jednu stihiru na večernji u četvrtak 5. sedmice Velikog posta, koja se nalazi u t. zv. Šafarikovu rukopisu Trioda u lenjingradskoj Publichnoj biblioteci br. F p. I—74² i u Orbeljskom Triodu iste biblioteke F p. I—102.³ U toj stihiri koja predstavlja preradu jednog

¹ И. Карабинов, Постная триодъ. Исторический обзор ея плана, состава, редакций и славянских переводов. С. Петербург, 1910, стр. 226—227, 292.

² О т. зв. Šafarikovu triodu lenjingradske Publichne biblioteke F p. I—74: Е. Э. Гранстрем, Описание русских и славянских пергаменных рукописей. Рукописи русские, болгарские, молдовахийские, сербские. Государственная Ордена трудового красного знамени Публичная библиотека имени М. Е. Салтыкова-Щедрина. Труды Отдела рукописей. Ленинград 1953, стр. 80 s datumom XII—XIII v., isto tako kao što datira Н. Каринский, Образцы глаголицы. С.-Петербург, 1908, tabl. 13, i prema njemu Karabinov. П. А. Лавров, Палеографическое обозрение кирилловского письма. Энциклопедия славянской филологии 4/1. Петроград 1914 str. 103 stavlja ovaj Triod među западне rukopise XIII. st. Pored starih oblika slova А, Ж, З, Ч, ima mlađih oblika, kao *omega* s niskom sredinom, *jat* s visokim stablom i dr., koji isključuju mogućnost datiranja u XII. stoljeće; to potvrđuju i pravopisne osobine kao što je ustaljena zamjena jusova, posebno ѡ, mjesto ѡ, u poziciji величавъж молитвы, трижычники, pa i česta vokalizacija poluglasnika, kao прѣчестны крсть. Zato sam u mom albumu 1966. god. stavio Šafarikov triod u drugu četvrt XIII. vijeka: В. Мошин, Палеографски албум на јужнословенското кирилско писмо. Скопје, 1966, tabl. 27. U odnosu na strukturu službe Šafarikov triod predstavlja najstariji tip slavenskog prijevoda Trioda (kao što je pokazao i Karabinov u odnosu na nesavršenstvo prvobitnog prijevoda): Triod još nije podijeljen na zasebne cikluse posta i Pedesetnice; služba je jednostavnog minejskog tipa bez polijejeja i »velikog slavoslovlja« na jutrenji. (Citiramo: »Šaf«).

³ О Orbeljskom triodu lenjingr. Publ. bibl. F p. I—102 (ovom rukopisu pripadaju i fragmenti iz kolekcije Vjazemskog СХХIV-4 i 10): Гранстрем str. 80, 84 i 85, s datumom XII—XIII. v. Лавров, Paleogr. obozr. str. 120 i Альбом снимков с юго-славянских рукописей болгарского и сербского письма, Петроград 1916, tabl. 21, stavlja Orbeljski triod u XIII v., dok je u svom prvom albumu — Палеографические снимки с юго-славянских рукописей болгарского и сербского письма, СПб, 1905, tabl. 21 stavio datum čak XIII—

od »dopunskih podobnih« za Triod sv. Teodora Studita, govori se o hereticima trojezičnicima. Na odgovarajućem mjestu u ruskom rukopisu biv. Moskovske Tipografske biblioteke br. 137 (iz XII. vijeka) sačuvan je prijevod grčkog »podobnog« pa Karabinov na str. 227 navodi paralelno ta dva teksta. Navodimo ih sa izvornom interpunkcijom, ali s razriješenim skraćenicama:

Страсти сп(а)сньма, принимъ ты Б(о)же
рода челоуѣчьскааго, отъ страсти Г(оспод)и.
хота свободити, стадо си избраною, юже
сѣтажа пр(ѣ)ч(и)стою своєю крѣвию, вѣ-
ма се постыное, мирно съкончатити, и
с(ва)тъла ти страсти цѣловати, ими же
просвѣщаюми, въскрѣсенна Х(ристо)ва свѣ-
таи да доидеиъ, крстоу ограждаюми, про-
тивнаго жала и злобѣ, да потрѣбимъ
Х(ристо)ви молащеса о д(оу)шахъ нашихъ.

Страсти сп(а)сньма приемъ ты сп(а)се,
род ч(и)овѣчскы, отъ страсти хотѣя свобо-
дити, новозванъны языкъ, прогнавъ ере-
тичскыя триязычники, по землии и
странамъ, страсть приема, оутѣшны м(и)-
лостиве, схрани и оумножи взрасти ихъ
искоупи крѣвию своею честною, тѣлоу стра-
тны прещедры Б(о)же бесмртны Г(оспод)и.

Tim povodom Karabinov kaže da je »zanimljivo što je u Šafarikovom i u Orbeljskom triodu sačuvana jedna stvar, koja, kako izgleda, služi kao spomenik onog pritiska kojemu je bio podvrgnut bogoslužbeni slavenski jezik od strane Latinjana ili Grka« (str. 226: prijevod moj), a na kraju knjige, u »dopunama i ispravkama« dodaje: »Uz str. 227. O trojezičnicima često govori staroslavenska služba sv. Ćirilu. U takvoj službi sv. Metodiju postoji rečenica, bliska jednome izrazu naše stihire: стадо ваю с(ва)тоу ходоуце по земни странниѣи. Prof. V. I. Grigorič ukazuje, da analogna rečenica postoji isto tako u žitiju sv. Klimenta, episkopa bugarskog (*Grigorič*, Drevneslovjanskij pamjatnik, dopolnjajušij žitie sv. Kirilla i Mefodija, Kazanj 1882, iz »Učenih zapisok Kazanskogo universiteta«, str. 5—14,22). Osim toga o trojezičnicima — t. zv. Panonsko žitije sv. Kirila, gl. XVI, a također poznato Skazanje o pismenih crnorizca Hrabra.« (str. 292: prijevod moj).

Navedeni tekst prijevoda »podobnog«, potpuno pravilan gramatički i sintaktički (u poređenju sa zbrkanim tekstom njegove imitacije), nesumnjivo je prešao u Rusiju sa onim predloškom koji je bio

---

XIV vijek. Zaista, ni grafija, ni pravopis (zamjena ж i љ, sa čistima а и љ, i dr.) ne dopuštaju datiranje ranije od sredine XIII. vijeka. Zato sam u mom Pal. albumu tabl. 49 stavio datum — druga polovina XIII. vijeka. U odnosu na strukturu službe Orbeljski triod zajedno s Kopitarevim, Hludovljevim i drugim tekstovima iz druge polovine XIII i s početka XIV. vijeka, ide u drugi liturgijski tip službe s »velikim slavoslovijem« na jutrenji, zbog čega otpadaju »stihire na stihovne«, što je izazvalo novi raspored stihira na večernji i na jutrenji. (Citiramo: »Orb«.).

prenesen onamo u kompleksu slavenskih liturgijskih knjiga u doba pokrštenja Rusije za sv. Vladimira oko 988—990 godine. Prema tome, nesumnjivo je pripadao prvobitnom prijevodu Trioda, dok rečenica imitirane stihire *o novozvanom jeziku koji »po zemljama i stranama« trpi muke od trojezičnika*, sigurno upućuje na doba poslije progonstva misije iz Moravske, o čemu govori i analogni podatak u službi sv. Metodiju, koju je poslije njegove smrti, sastavio po svoj prilici baš sv. Kliment, ili je bar aktivno sudjelovao pri sastavljanju te službe. Potpuno je očevidno da je ta stihira nastala u doba kad je pitanje progonstva od strane trojezičnika još bilo aktuelno, tj. u isto doba kad se to pitanje tretiralo i u žitijima i u službama slavenskih apostola, pa i u Hrabrovoj apoloģiji. Tko je mogao da je stavi na mjesto izvorne stihire u prvobitni prijevod Trioda?

Poznat je podatak opširnog Klimentova žitija, koje je sastavio ohridski arhiepiskop Teofilakt, da je pred svoju smrt 916. godine sv. Kliment »učinio crkvama bugarskim oprostajni dar — dodao je Triodu ono što mu je nedostajalo, naime on je dovršio u to vrijeme sve ono što se pjeva od nedjelje Nove (Tomine) do Pedesetnice«. ⁴ Prema tome, očevidno je da je prvi dio Trioda bio preveden u okviru cjelokupne prevodilačke akcije u Moravskoj i ostao je nedovršen vjerojatno zbog nastalih progona slavenskih prosvjetitelja. Prevođenje preostalog dijela Trioda sa grčkog originala nesumnjivo je tražilo od sv. Klimenta prethodno pažljivo provjeravanje prijevoda cijelog ranije prevedenog dijela, te je, vrlo vjerojatno, izazvalo i niz značajnih popravaka, a i novih prijevoda pojedinih mjesta. Karabinov izričito navodi primjere dvaju prijevoda koji se ponekad pojavljuju paralelno u istom rukopisu, napose u Šafarikovu triodu, pri čemu »ispravljeni prijevod« odgovara onom koji je u cjelini naveden u Orbeljskom tekstu. Jedan staroslavenski fragmenat Trioda koji je 1966. god. objavio (zajedno sa snimkom) Hr. Kodov, a koji ima tekst istovjetan s orbeljskim ⁵, svjedoči da je taj »ispravljeni« prijevod,

⁴ Teofilaktovo opširno žitije sv. Klimenta u gl. XXVI: *καὶ τὸ λείπον τῷ τριῶδῳ προσεῖδησι τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς καινῆς κυριακῆς ἔχει τῆς πεντηκοστῆς ψαλλόμενον τότε δὴ συνετέλεσε.*

⁵ Хр. Кодов, Фрагмент от старобългарски ръкопис с глаголическа приписка. Климент Охридски. Сборник от статии по случай 1050 години от смъртта му. Българска академия на науките. Софийски университет »Климент Охридски«. София, 1966, стр. 121—131. Текст съдържа одломак трипеснеца који се пјева на јутренји у четвртак средопосне седмице. Писац даје упоређење сачуваног текста с грчким, затим с орбелјским текстом и са двије варијанте (бугарском и српском) касније трновске редакције Софијске Нар. библи. бр. 938 и бр. 581 (Карпински триод).

isto tako kao i stariji prijevod »Šafarikov«, nastao u staroslavensko doba; prema tome najveća je vjerojatnost da predstavlja Klimentovu redakciju prvobitnog moravskog prijevoda Trioda.

U svojoj vrijednoj magisterskoj disertaciji o strukturnim redakcijama staroslavenskog prijevoda Trioda Lidija Slaveva je na bazi znatnog broja pregledanih rukopisnih tekstova (oko 60) utvrdila postojanje četiri postupne redakcije u odnosu na liturgijsku strukturu. Ona je pokazala da u najstariji tip ide, pored spomenutog Šafarikova rukopisa, i Triod Jugoslavenske akademije IV d 107 iz prve trećine XIII. vijeka.⁶ U tom je rukopisu našla istu stihiru o trojezičnicima, i to na tri mjesta: u četvrtak na večernji među stihirama »na Gospodi vozvah« (odl. I), na istom mjestu u petak na večernji (odl. II), te među stihirama »na stihovne« na kraju jutrenje (odl. III) u subotu 5. sedmice posta. Značajno je da se sva tri teksta dosta razlikuju i pravopisom i drugim pojedinostima koje utječu na smisao sadržaja. To očevidno govori o tome da je pisar pisao te tekstove »na pamet« ne pazeći mnogo na smisao teksta u cjelini, odnosno, da se slična neujednačenost nalazila i u njegovu predlošku. Slične tri varijante te stihire našle su se i u Orbeljskom rukopisu (na istim mjestima), a onda, opet na istim mjestima, u Posnom triodu Beogradske Narodne biblioteke, srpske recenzije, iz 1328. godine⁷, a samo na jednom mjestu (kao u Šafarikovu triodu, ali u mnogo oštećenijem tekstu) i u bugarskom Triodu zbirke Hludova br. 132 u moskovskom Istori-

---

⁶ Makedonski triod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti IV d 107 — V. Mošin, Čirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, knj. I Zagreb 1955, str. 212—213, br. 147 i knj. II, Zagreb 1952, repr. br. 3—4 — ide u prvu trećinu XIII. vijeka, a strukturno pripada, kao i Šafarikov triod, najstarijem slavenskom tipu Trioda. Vidi također V. Mošin, Čirilski rukopisi Povijesnog muzeja Hrvatske i Kopitareve zbirke. Narodna biblioteka Srbije i Srpska književna zadruga, Beograd 1971, T. I, str. 144—147 gdje je provedeno upoređenje Trioda JAZU s Kopitarevim triodom. (Citiramo: »JAZU«). Triod IV d 107 JAZU donosi također rijetku strofu koja slavi Kristov silazak u ad *Veselite se nebesa i raduj se zemla*, za koju se zasad nije našao grčki predložak. Vidi M. Pantelić, Elementi bizantske himnologije u hrvatskoglagoljskoj himni *H(rbst) v(š)skr(š)se iz mrtvih*. Slovo 17. Zagreb 1967, 39.

⁷ Srpski triod beogradske Narodne biblioteke iz 1328. godine biv. br. 437 (Lj. Stojanović, Katalog... br. 261, str. 75—78) nestao je, zajedno s kompleksom drugih najdragocjenijih rukopisa biblioteke, u toku I. svjetskog rata i tek je nedavno pronađen i vraćen u novu Narodnu biblioteku Srbije. U pogledu strukture on, kao i Triod anagnosta Georgija u Arhivu JAZU iz istog doba, predstavlja treći liturgijski tip: ima opširna uputstva iz tipika o redu polijejeljne službe, navodi povečerje s kanonom. O navedenim tipovima koji su prethodili svetogorsko-trnovskoj redakciji iz druge polovine XIV. vijeka: L. Slaveva u spomenutoj magisterskoj disertaciji, koja se priprema za štampu. (citiramo: BNB).

českom muzeju.⁸ U svim tim varijantama tekst dolazi u iskvarenom obliku, ali u vezi s navedenim prijevodom grčkog »podobnog« te varijante dopuštaju da s velikom vjerojatnošću rekonstruiramo prvobitni oblik stihire o trojezičnicima. Spomenute varijante javljaju se ponekad kao očevidne greške pisara (kao na pr. *potomže i stranamъ* JAZU III mjesto *po zemljam že i stranam; strasti prebъštu* JAZU I mjesto *strasti prijemlęšte*), ponekad kao zamjena pojedinih riječi (na pr. *Hriste* Orb. I mjesto *Spase*, kao svuda) ali većinom u oblicima koji utječu na smisao teksta. Tako:

— *strasti spasnija* (Teodorov podoben) JAZU I, III, Orb. I, III, BNB I, II, III, Šaf. — *strastъ spasnъ* JAZU II, Orb. II, Hlud.;

— *prijemъ ti* (podoben) JAZU II, III, Orb. I, II, BNB I, II, III, Šaf., Hlud. — *priemetъ* JAZU I — *priętъ* Orb. III;

— *roda člověčkago* (podoben) Orb. II, BNB I, Hlud. — *rod člověčki* JAZU I, II, III, Orb. I, III, BNB II, III, Šaf.;

— *ot strasti* (podoben) JAZU I, III, Orb. I, II, III, BNB I, II, III, Šaf. — *ot strastei* JAZU II — *strasti* Hlud.;

— *svoboditi ni novozvanniје qziki* JAZU I, II, — *svoboditi ni novozvanni qzik* JAZU III — *svoboditi novozvanniј qziki* Orb. I, III, BNB I, III — *svoboditi novozvanni qzik* Šaf. *svoboditi od strasti vseh novozvanije jeziki* BNB II *svoboditi. nъ vъzbranni prognat eretigi* Orb. II, Hlud.;

— *prognavъ jeretigi trięzičniki* JAZU I, II, III, Orb. I, III, BNB I, II, III — *prognavъ eretičъskъј trięzičniki* Šaf. — *nъ vъzbranni prognat eretigi* Orb. II, Hlud. — *prognavъ jeretigi* BNB I;

— *po zemi i stranamъ* JAZU I, II, Orb. I — *po zeměmъ (že) i stranamъ* Orb. II, III, BNB I, II, III, Šaf., Hlud.;

— *strasti priemlęšte* JAZU III, Orb. I, II, III, BNB I, III, — *strastъ priemlęšti* JAZU II, *strastъ priemlę* Šaf. — *strastъ priemljuštъ* BNB II;

— *uteši, milostive, shrani (i) umnoži (i) vъzrasti* JAZU II, Orb. I, II, Šaf., Hlud. — *uteši, milostive, shranivъ i umnoži i vъzdrasi (!)* JAZU III, BNB II (*vъstrasti*) — ... *sъhrani i umnoživъ vъzrasti* Orb. III;

⁸ Triod Hludova br. 133, na pergameni, 191 list, druga pol. XIII. vijeka: М. В. Щепкина, Т. Н. Протасьева, Л. М. Костюхина, В. С. Голышенко, Описание пергаментных рукописей Государственного Исторического музея. Часть II Рукописи болгарские, сербские, молдавские. Археографический ежегодник за 1965. год. АН СССР, Москва 1966 str. 277, i А. Попов, Описание рукописей и каталог книг церковной печати библиотеки А. И. Хлудова. Москва, 1872, str. 290, br. 133. Prema strukturi ovaj triod pripada drugoj redakciji — orbeljskoj (citiramo: »Hlud.«).

— *ihže iskupi kr̄viju svoeg česnoḡ telo strastno JAZU I, II, BNB II (podoben: stado si izbrannoje, ježe s̄teḡa prečistoju svojeju kr̄viju)* — *ihže iskupi kr̄viju svoeg čestnoḡ . telo stras̄tny (!) preštedri Boḡe Šaf.* — *ihže iskupi kr̄viju svoeg čestnoḡ i telom̄. bestrastne i besmrtne, preštedre Gospodu Orb. III* — *ihže iskupi kr̄viju svoeg česnoḡ. telom̄ strasti. i preštedri Boḡe JAZU III* — *ihže iskupil̄ jesi čstnoju si kr̄viju, postradavi pl̄tiju preštedre Boḡe BNB III;*

— *preštedre Boḡe bes̄mrtne Gospodu JAZU I, III, Orb. I, BNB II, III Šaf.* — *preštedre Boḡe besmrtni JAZU II, Orb. II, BNB I, Hlud.* — *bestrastne i besmrtne, preštedri Gospodu Orb. III.*

Navedeni je pregled varijanata pokazao da su pored spontanijh slučajnih izmjena teksta nastalih prilikom prepisivanja i pored pokušaja individualne interpretacije nejasnih mjesta (kao u zaključnoj formuli Orb. III) postojale i redakcije teksta, koje su se odrazile u zasebnim grupama varijanata. Tako nasuprot punom tekstu koji se očuvao u rukopisima JAZU, Orb. I i III, BNB II i Šaf. stoji grupa Orb. II, Hlud i BNB I, gdje je odstranjen termin *trijezičnici*, a u Orb. II i Hlud. i pomen *novozvanih jezika*. Prema tome možemo da navedemo tri varijante koje predstavljaju te redaktorske akcije — Orb. I, BNB I i Orb. II:

Страсты спасныхъ приемъ ты Христе, и родъ члвчскы от страсти хотѣ, Господи, своводити, новозваннхъ азыки, прогнавъ еретигы триѣзичники, по землѣ же и странамъ страсти приемлаше оутѣши, милостиве, и съхрани и оумножи (и) возрасти, ихже искоупи крвнѣ чеснож тѣло страстно, прѣщедры Боже бесмьртны Господи (Orb. I).

Страсти спасниѣ приемъ ты Спасе рода члвчскаго, от страсти хоте своводити новозванниѣ юзйки, прогнавъ еретигы, по землѣмъ и странамъ страсти приѣмлаше оутѣши, милостиве, съхрани и оумножи, прѣщедри Боже вестрастнѣ (BNB I).

Страсть спасныхъ приемъ ты Спасе рода члвчскаго, от страсти, Господи, хотѣ своводити, нѣ възвранны прогнат(и) еретигы, по землѣмъ и странамъ страсти приѣмлаше оутѣши, милостиве, и съхрани и оумножи и възрости, прѣщедры Боже бесмьртны (Orb. II).

Prirodno je pretpostaviti, da je brisanje podataka o jereticima-trojezičnicima bilo izvršeno u doba vizantijske vlasti u Makedoniji u XI stoljeću, a pretvaranje *novozvanih jezika u vozbranije*, tj. borbene *heretike* vjerojatno u toku XII vijeka, kad se to moglo primijeniti na bogumile, s kojima je tada Vizantija vodila žestoku borbu.

Postojeće varijante u vezi s navedenim ruskim tekstom prijevoda grčkog »podobnog« omogućiju da s velikom vjerojatnošću rekonstruiramo prvobitni tekst stihire o trojezičnicima. Pri tome treba

voditi računa i o mlađim varijantama, ukoliko u njima nalazimo redakcije prvobitnog teksta. Tako na pr. varijanta *roda človečkago*, koju nalazimo u obje mlađe varijante, odgovara tekstu slavenskog prijevoda »podobnog«, a i grčkom originalu (običan epitet Hristov — *Spas roda človečkago*). S druge strane smatramo da je varijanta *hotę svoboditi ni, novozvanije oziki*, koju nalazimo u sva tri teksta u JAZU, a koja u drugim tekstovima nema zamjenicu *ni*, bliža originalu, ne samo po tome što je tekst JAZU najstariji među svim ostalim navedenim rukopisima, nego i po tome što on ovdje daje autobiografski podatak — upućuje na sastavljača-suvremenika iz onog doba kad je *novozvani jezik* (tj. učenici prvih prosvjetitelja) trpio progone od trojezičnika i na Zapadu i kod Grka. Mislim da bi prvobitni tekst stihire mogao izgledati ovako:

Страсти спасныа приемъ ты, Спасе рода чловѣчьскаго, от страсти хота свободити ны, новозванные азъки, прогнавъ еретиги триязычници, по землѣмъ и странамъ страсти приемающе оутѣши, милостиве, съхрани, оумножи и въ здрасти, иже искупи кривѣя своеа чьстнаго тѣло страстно, прѣщедре Боже бесмьртне Господи.

U ovom obliku (koji se osniva na postojećim varijantama) tekst ove stihire je sa sadržajnog stanovišta, posebno u odnosu na pravilnost sintaktičkih konstrukcija, potpuno je ispravan i mogao bi se bez natezanja pripisati kao autoru sv. Klimentu: prilikom njegove redakcije prvobitnog moravskog prijevoda Trioda, koju je on sigurno izvršio u okviru svog predsmrtnog književnog podviga, prijevoda nedovršenog dijela Pentikostara.

Резюме

ЕРЕТИКИ ТРОЯЗЫЧНИКИ В ДРЕВНЕ-СЛАВЯНСКОМ ПЕРЕВОДЕ ТРИОДИ

И. Карабинов в своем труде о славянском переводе триоди (1910) обнаружил в Шафариковской рукописи древнейшей славянской редакции, в тексте вечерни на пятой неделе Великого Поста особую стихиру, представляющую переделку дополнительного »подобного« Феодора Студита »Страсти спасные прием Ты Боже...«. На месте »стада избранного« здесь стоит »новозванный язык«, подвергающийся гонению со стороны еретиков троязычников. Карабинов указал при этом на похожие места в службе св. Мефодию и в Житии св. Климента, также как и на данные о троязычниках в Паннонском житии св. Кирилла и у Черноризца Храбра. Эту же стихиру нашла Л. Славева (в диссертации о Климентовом переводе триоди) в другой древнейшей македонской рукописи триоди (Югослав. Академии IVd 107) в трех местах, а затем этот же текст в нескольких вариантах нашелся и в ряде других южно-славянских рукописей XIII-XIV века.

Сравнение этих вариантов позволило установить — наряду с личными поправками текста различными писцами — две особых редакции, из которых первая (очевидно в эпоху византийского владычества в Македонии в XI веке) устранила неприятное для греков выражение троязычников, а вторая (вероятно в XII веке) заменила «новозванные языки» — «возбренными еретиками», повидимому относя это к воинствующим богонилам.

Приведенные варианты дают возможность с достаточной вероятностью восстановить первоначальный текст стихир о троязычниках, который в русском переводе мог бы выглядеть так: «страсти (страдания) спасительные приняв, Ты, Спасителю рода человеческого, хотя от страстей освободить нас, новопризванные народы (языки), прогнав еретиков троязычников по землям и странам; терпящих страдания утешив, Милостивый, сохрани, умножи и возрасти тех, чье страстное тело Ты искупил своей честною кровью, прещедрый Боже, бессмертный Господи!

Поскольку данная стихира могла возникнуть только в период гонения на славянский язык в богослужении, естественно приписать ее составление св. Клименту Охридскому, который по свидетельству Феофилакта Охридского, перед своей кончиной завершил оставшийся незаконченным первоначальный моравский перевод триоди. Очевидно для этого св. Климент должен был провести редакцию целого текста, и при этом вероятно переделал упомянутый дополнительный «подобен» Феодора Студита, применив его содержание к современному явлению-гонению славянского богослужения со стороны троязычников.

Résumé

LES HÉRÉTIQUES »TROJAZYČNICI« DANS LA TRADUCTION VIEUX-SLAVE DU TRIODION

Jean Karabinov dans son ouvrage sur la traduction du triodion (1910) a découvert un manuscrit slave de plus ancienne rédaction (Šafarik Sp. 74) dans le texte des vêpres du jeudi de la cinquième semaine de Carême un cantique particulier qui présente le remaniement du cantique de Théodore Stoudite. Au lieu de l'expression «troupeau élu» on y trouve nations nouvellement appelées qui endurent les persécutions de la part des hérétiques »trojazyčnici«. Karabinov annonça le cantique similaire de l'office en l'honneur de St. Méthode, aussi que les données sur »trojazyčnici« de la Vie de St. Clément, de la légende panonienne de St. Cyrille et celles de chez le moine Chrabr. Mme L. Slaveva (dans sa dissertation sur la traduction de St. Clément) le trouva en trois places dans un autre manuscrit ancien du triodion de Macédoine (Acad. Yougosl. IVd 107), le même cantique a été trouvé dans certains manuscrits des XIIIe—XIV^ess. (macédoniens, serbes, bulgares). La confrontation des différentes variantes de ce cantique démontra qu' à côté de modifications personnelles des scribes particuliers, ce cantique subit deux rédactions: la première du temps de la domination byzantine (XIe siècle) a expulsé l'appellation des hérétiques »trojazyčnici« qui se rapportait aussi aux grecs; la seconde au XIIe siècle changea de l'appellation des nations nouvellement appelés en hérétiques militants, ayant en vue des »bogomiles militants«. Ces variantes permettent à reconstruire d'une manière vraisemblable le texte primordial de ce cantique que l'on pourrait reproduire en français: Toi, qui as enduré la passion salutaire, Sauveur du genre humain, qui désire nous (gens nouvellement appelés) délivrer des passions, dispersant des hérétiques »trojazyčnici« dans des pays et contrées, qui console ceux qui souffrent, Toi Miséricordieux, garde nous, multiple et fais grandir ceux, dont le corps agité de passions, Tu as racheté par Ton sang précieux, Notre Seigneur généreux et éternel.

Le cantique en question ne pouvait naître qu' à l'époque de la persécution de l'emploi de la langue slave dans le service divin et l'auteur de ce cantique était l'un des disciples des apôtres slaves. C'était St. Clément lui-même qui selon le témoignage de Théophilacte d'Ohrida, avant de mourir termina la traduction primaire du triodion qui restait inachevée en Moravie.

Attendu que pour accomplir cette tâche il devait contrôler tout le texte, l'on doit, supposer qu'il ait remanié le cantique mentionné de St. Théodore Stoudite en adaptant sa teneur par rapport aux circonstances de son temps — la persécution de la liturgie slave.

SLOVO

22

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA U ZAGREBU

ZAGREB 1972

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA
»SVETOZAR RITIG«

Izlazi 1 put godišnje

UREDNIŠTVO: 41103 ZAGREB, DEMETROVA 11
ODGOVORNI UREDNIK: VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ

BR. 22

Za redakcioni odbor
uredio
VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ